

חטאיהם של גדולי עולם

גדרי חטאות הראשונים

אמת" ורק הם יכולים לגלות לנו אופני ביטוייה התרופים. במאמרים נפלאים אלה מזכירים לנו בקצת מהבנתם הבהירה, ופותחים לנו פתח להבנת התני"ך ע"פ אמתת פנימיות הענינים.

נבאר קצתם בקיצור נמרץ, וישמשו דוגמא על השאר.

"כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה... אלא עלבון אמו תבעי" ובלבל מצעי מטתה של בלהה (שם נ"ה): פי': דבחי' אשת איש בדין בני נח הוא בגדר גוילה, כמו שנדרש מפסוק "ודבק באשתו — ולא באשת חברי", והפולא שהקיל לעצמו לשנות בעניני אביו בענין זה היא כבר קולא בגדר בעלות אביו בזה, ובמדרגת ראובן נחשב כבר לחטא גמור באותו ענין.

"כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה... נשיו הטו את לבבו ללכת... ולא הלך" (שם נ"ו): פי': קולא זו בתנהגותו עם נשיו עד שהיה אפשר להן לבקש להטות — זו כבר נחשבת, במדרגת שלמה, להטייה גמורה אצלן. (עי' משי"כ לעיל במעשה דעכן).

ואמרו ז"ל שם, על חטא דוד המע"ה: "כל היוצא בחיילות בית דוד גט כריתות כותב לאשתו" וכו', ולא היתה אשת-איש כלל, רק שדעתו לחזור ולקדשה אחר המלחמה, לומר שחטאו היה ברקות פנימיות הלב, כאשר העיד דוד בעצמו "לך לבדך חטאתי, ודער בעיניך עשיתי" (תהלים נ"א). אבל יש בזה דבר עמוק עוד יותר, כי גם חטא זה לא היה לפי מדרגתו, כאז"ל (עי' ד''): "לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויים לאותו מעשה (העגל)", אלא כירי להורות תשובה, ודבר זה עוד יתבאר בעז"ה להלן.

• • •

מצאנו דבר נפלא, ראוי להבינו על בוריו.

הגהת קין נביא היה, כי שמע קול ה' כמו אדה"ר, ויש להתפלל: אפי' אחר שקינא באחיו קנאה רעה, וקם עליו ורצחו נפש — עדיין נשאר בנבואתו, כדכתיב "ויאמר ה' אל קין, אי הבל אחיך" וגו', דבר זה יש בו סוד עמוק; אם נעמוד עליו, יצא לנו ביאור בהיר ומרחיק-לכת בכל אופי ההבדל שבין דורות הראשונים ודורות האחרונים בפנימיותם.

מצאנו בדברי הגר"א ז"ל (עי' אבן שלמה פ"ג סעיף ב'):

"ראשונים נתגלה עונם, נתגלה קצם (יומא ט): ...מעשיהם הטובים טמונים וענותיהם גלויים, כי לבם היה טוב, ואחרונים להיפך, ורוממא ליבא בעי".

ונראה לפרש, הנה ע"פ נסיונו אנו, רואים אנו בעצמנו ששכלנו מקיף הרבה מאד מגדלות הבורא ומחיובי האדם וכו', עד שאם היו כל ידיעותינו והרחבות יוצאות לפועל בודאי היינו נעשים צדיקים גמורים, הוררים ריאת ה' והתבונה, ודבקים בו לגמרי, אבל למעשה הרינו רואים שאין אנו צדיקים גמורים; הרי ודאי שיש "טמטום הלב" שחוסם בפני הידיעות שלא תכנסנה ללב לפועל שם על שרשי המעשה (עי' במאמר "ביאור ענין הטמטום"), ועל כן, כשהיצר מתעורר לחטא, נקל לו לטשטש ולהכחית את ידיעותינו ולגרום לנו שנעלים עין מהם, ונטעה את עצמנו שאין חטא זה כ"כ רע, אינו מתנגד לגמרי למה שידוע לנו לטוב וכו'.

אבל הראשונים לא היו כן. הם עלו למדרגה של ביטול הטמטום, וכל ידיעותיהם חדרו ממילא אל לבותם, וע"כ חיו את חיייהם על רמה גדולה מאד של דבקות בקונם, וא"כ איך באו לידי חטא? משום שכלל הוא במלחמת היצר: "כל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו" (סוכה נ"ב): כי הרי בכל מדרגה צריך להיות בחירה, ואם א"א ליצר להצליח בדרך והטעאה, או מתגבר בדרך תוקף הרצון סתם, לעשות נגד מה שגלוי לשכלו, כי כה היצר גדול כל כך שאפשר לו להסיתו באופן זה, ובזה חזר משקל הבחירה למקומו, ואם אז קרה פעם שגבר היצר בדרך זה, אח"כ, בסוד היצר, בידעם ערך חטאם שהיה גלוי לפניהם ולא נכהה ע"י הטעאה, או שבים בתשובה גמורה, והיי' נתגלה עונם — נתגלה קצם, כי בהיות עונם גלוי, תשובתם קרובה, וגם קצם קרוב, וצפוי מראש. אבל האחרונים, שלבם מ י ד בסתירה עם השכל, יצרו מתרץ את הסתירה תמיד ומיישבה ע"י הטעאה, עד שאין ברור להם מה חטא ומה אינו חטא, מה מצוה ומה עבירה; וזו "לא נתגלה עונם" — לא נתגלה קצם.

וקי כשחטא, בדרך ה"ראשונים" חטא, שנכשל לפני תוקף רצון היצר, ובל אח"כ, כשצר היצר ממנו, הרי השגתו הנבואית במקומה היתה, וחזר בתשובה, וגם מצאנו שהעולם נבנה ממנו, שאשתו של נח מקין היתה.

כשנשמע אדם משתמש במלת "עוולה", לא נוכל לדעת כלל לאיזו דרגה של חומר עבירה הוא מתכוון, מבלי שנדע את מדותיו של האיש המדבר וחדגתו המוסרית; כי ההערכה ב"עוולה" היא לפי ערך מדות המעריך. למשל: לרב ספרא "גניבה" היא כבר אם אינו דובר אמת בלבבו (מכות כ"ד): לתוספתא (בי"ק פ"ז), מי שאינו אומר דבר בשם אומרו — הוא כבר גנב, ויש שלא יבחינו גניבה ברמאות של משא ומתן; ויש גנב סתם, שלא ישיג שום עוולה בגניבה כלל.

והנה הערכתה של התורה הקדושה היא בוודאי המעולה שבהערכות. כבר ביארנו במאמר "תורת אמת" שמגדרי "תורה מן השמים" הוא שהתח"ק מורמת מעל כל הגניעות האנושיות ומשפטה הוא משפט האמת המוחלטת, וכן כתוב בנביאים (ישעיה נ"ה):

"כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, נאם ה'. כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם, ומחשבותי ממחשבותיכם".

ע"כ מובן, שהבחנת התורה בחטאים היא דקה עד אין שיעור; גם התיאור "מיקרוסקופי" לא יספיק לתת לנו מושג מדקות משפטה. למשל: הנה התורה מודיעה לנו שמשנה רבנו ע"ה חטא ב"לא האמנתם בי", ואע"פ מפרשי התורה נלאו לדעת מהות חטאו, הרי אברבנאל זצ"ל מונה עשרה פירושים לחטא זה, ומקשה על כולם, ומוסיף שוב אחד משלו, וידוע מאמרם ז"ל "הקב"ה חקדק עם סביביו כחוט השערה" (יבמות קכ"א).

אבל גם זה צריך לדעת: גם הלשון אשר בה מתארת התורה את חטאי גדוליה היא לפי העדכתה זו, עד שהחשוב בהערכה זו כמו גנב תקראנו התורה "גנב" סתם.

נראה נא דוגמא אחת מפורשת, כתוב במעשה עכן (יתושע ז):

"ויאמר ה' אל יהושע... חטא ישראל וגם עברו את בריתי... וגם לקחו מן התרם וגם גנבו, וגם כחשו, וגם שמו בכליהם... חרם בקרבן ישראל! לא תוכל לקום לפני אייבין עד הסירכם התרם מקרבכם".

אם לא היינו יודעים איך היה המעשה, בודאי היינו חושבים שאם לא כל ישראל, ע"כ רובם חטאו, או לכה"פ חלק מסויים מן העם, שלשים אחת, עשרים אחוז... אבל למעשה איך היה? הכתוב מודיע לנו שרק עכן עשה עבירה — מכל קהל ישראל רק איש אחד בלבד לקח מן התרם, איך יתאים זה עם מאמר ה' "חטא ישראל" וגו'? אלא ודאי שצריך לחפש את חטאם בהבחנות הכי-דקות בלב, לפי מדרגתם, והענין הוא שעל-ידי מעשה עכן נתגלה חסרון דק-מן-הדק במדרגת דבקותם של כלל ישראל בה' ית"ש, כי ידוע גדול כח השפעת הצבור על היחיד שבתוכו, והעיד הכתוב שאילו היתה מעילה-בחרם אצלם בריחוק ובביזוי ובתיעוב היותר אפשרי כראוי להם לפי מדרגתם בדיקות, לא היה אפשר שימצא אפי' אחד שיעזי לגנוב, וחסרון דק כזה, שכמעט א"א לנו להבחינו, מתבטא בלשון התורה כחטא גם — "לקחו... גנבו... כיחשו...!"

הרי לנו דוגמא לתיאור חטא ע"פ קנה-ידת התורה הקדושה.

ובזה מבואר מאדמם ז"ל על דור המדבר בכלל (מדרש ילמדנו מובא בילקוט בעלתך):

"ויהי העם כמתאוננים — מימיהם לא חטאו חטא גמור (ע"פ הערכתנו אנו), ולא לקו מכה גמורה".

ומעתה נוכל להתקרב בעז"ה להבנת מאמריהם ז"ל בשבת (נ"ה-נ"ז):

"כל האומר: ראובן חטא... בני עלי חטאו... בני שמואל חטאו... דוד חטא... שלמה חטא... אינו אלא טועה".

פי': האומר שחטאו ע"פ קנה-ידת מדתה של עצמו טועה ב"פ שוטם של הכתובים".

חז"ל הקדושים, אשר דבקו באמתת התורה יותר מכל בריה, הם היחידים אשר זכו לחזור אל עומק דקדוקה והערכתה של התורה (עי' מאמר "תורת

גדרי חטאות הראשונים. — זה אחד המאמרים העיקריים שבהם ניסס רבינו זצ"ל את הנישה לתני"ך ע"פ הכנת חז"ל, שהיא יסוד גדול בחכמת המוסר. — העורבים